

Nimeseadusest Eestis

Ingrid Sarevet

Tallinna Perekonnaseisuameti juhataja asetäitja
Tallinna Ülikooli õigusteaduse magistrant

Üksteist aastat tagasi, 31.03.2005, jõustus nimeseadus (NS). Seaduse peaeesmärk on luua õiguslik korrastatus isikute ees- ja perekonnanime kasutamisel. Nimede andmise ja kasutamise seoses põrkuvad vastandlikud huvid. Ühest küljest isiku eneseteostusõigus ja õigus perekonna- ning eraelu puutumatusel, teisalt avalik huvi eesti rahvuse ja keele säilitamiseks ning edasikandumiseks tulevastele põlvvedele. Oluline on tasakaalu leidmine eri huvide vahel ning piirangute proportsionaalsus ja eesmärgipärasus.¹ Praegu, pärast enam kui kümne aasta möödumist nimeseaduse jõustumisest, tuleb tõdeda, et arvestades inimeste vaba liikumist ja eri kultuuride põimumist, vajab seaduse eesmärk muutmist ja ajakohastamist. Kehtivast nimeseadusest ei saada ühtmoodi aru, sest selle struktuur on raskesti mõistetav ja ülesehitus ebaloogiline. Praktikas on tekitanud segadust näiteks väljend *uue nime andmine isiku soovil*. Arusaadavam ja korrektsem oleks *nime muutmise*.² Isikunimekomisjon, kes on nimeõiguslike küsimustes nõuandev organ, loodi 2005. aastal pärast nimeseaduse vastuvõtmist. Olen isikunimekomisjoni liige selle loomisest alates ning oma kahekümne seitsme tööaasta jooksul Tallinna Perekonnaseisuametis nimeõiguslike küsimustega igapäevaselt kokku puutunud. Toetudes pikaajalisele praktikale annan ülevaate nimeseaduse põhilistest terminitest, isikunimekomisjoni tööst ning nimevahetuse temaatikast.

Isikunime andmine, taastamine ja kohaldamine

Nimeseaduses saab eristada termineid isikunime *andmine*, *taastamine* ja *kohaldamine*. Isikunime *andmine* on isikunime esmane dokumenteerimine Eesti haldusorgani või kohtu poolt (NS § 3 lg 2). Isikunime *andmine* on üldjuhul seotud perekonnaseisutoiminguga, nagu sünni registreerimine, põlvnemine, lapsendamine, soo muutmine, abielu sõlmimine. Isikunime *andmine* on ka *uue isikunime andmine isiku soovil* (NS 3. ptk 2. jagu) ehk praktikas kasutatava terminina – *nime muutmise*. Isikunime *taastamine* on varem kantud isikunime taastamine. Abielu lahutamisel võib taastada varem kantud perekonnanime (NS § 11), lapsendamise kehtetuks tunnistamise korral taastatakse lapse lapsendamise eelne isikunimi (NS § 14 lg 1) ning isikul on õigus loobuda nime muutmise korras saadud ees-, perekonna- või isikunimest ning taotleada endise ees-, perekonna- või isikunime taastamist (NS § 16 lg 5). Isikunime *kohaldamine* on isikule välisriigis väljaantud dokumenti kantud isikunime dokumenteerimine Eesti haldusorgani või kohtu poolt, rakendades vajaduse korral võõrkeelsete isikunimede teistest tähestikest ümberkirjutamise reegleid (NS § 3 lg 3). Isikunime *kohaldamisel* kasutatakse teise riigi dokumenti kantud ladina-tähestist nimekuju, selle puudumisel kasutatakse võõrkeelsete isikunimede ümberkirjutusreegleid või nende puudumisel nimeteadusliku usaldusasutuse soovitusi (NS § 5 lg 3). Isikunime *kohaldamine* ei muuda isiku ametlikku nime ning üldjuhul isikunime kohaldamisel isikunime koosseisu kuuluvate nimede arv ja järjekord ning eesnimi ja perekonnanime kirja pilt ei muutu. Erandina võib muuta nime kirja pilti, kui välisriigis on isikule antud perekonnanimi, mille

¹ Eelnõude infosüsteemi arhiivi toimik 03-0287 – Isikunimeseaduse eelnõu, seletuskiri seisuga 11.03.2004.

² Nimeseaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus, toimik nr 15-1697 – Nimeseadus, 30.11.2015.

kirjapilt kajastab isiku sugu, perekonnaseisu või muud tunnust vastavalt isiku rahvuslikule tavale (NS § 4 lg 4).

Isikunimekomisjon

Isikunimekomisjon kuulub Siseministeeriumi nimevaldkonna eest vastutava ministri valitsemis-
alasse ja koosneb 7–9 liikmest. Liikmeteks on Siseministeeriumi töötajad (sh õigusosakonnast),
keeleteadlased Tallinna Ülikoolist ja Eesti Keele Instituudist, praktikud Perekonnaseisuametist
ning Politsei- ja Piirivalveametist. Komisjoni ülesandeks on anda valdkonna eest vastutavale
ministriile soovitusi isikunime andmise või kohaldamise vaidlustamise korral, nõustada teda
isikunimedele moodustamise kohta esitatud küsimustele vastamisel ja nende probleemide
lahendamisel, teha ettepanekuid isikunime andmist ja kohaldamist käsitlevate õigusaktide
muutmise algatamiseks, isikunimedele moodustamist täpsustavate nõuete sätestamiseks ning
anda selgitusi isikunimedele vastavuse kohta nimeseaduse nõuetele. Isikunimekomisjonil on õigus
saada vastuseid isikunimedele andmise ja kohaldamise küsimustele riigi- ja kohaliku omavalitsuse
asutustelt, anda isikunimeseaduse selgitamiseks ja tutvustamiseks juhendeid ja selgitusi, saada
nimeteadusliku usaldusasutuse isikunimeteemalisi eksperdihinnanguid (NS § 25). Nimeteadus-
likuks usaldusasutuseks on Eestis Vabariigi Valitsuse korraldusega määratud Eesti Keele
Instituut.³

Isikunimekomisjon on andnud selgitusi eri riikide isikunimedele kohaldamise erisuste kohta.
2014. aastal kujundati isikunimedele välisriigi dokumentidest kohaldamise ühtsed põhimõtted.
Erisuguste nimekujude kasutamine haldusorganite poolt ei olnud õigustatud. Tekkis vajadus
kujundada isikunimedele kohaldamise ühtne praktika kooskõlas nimeseadusega. Kui näiteks Hiina
kodanik abiellub ja muudab pärast abiellumist oma perekonnanime, siis ei pea ta isikut
tõendavat dokumenti vahetama ja abiellumisel saadud nimi fikseeritakse tema isikut tõendava
dokumendi märkuste lehele, mida tuleb arvestada nime kohaldamisel.

Nimeseaduses on sätestatud isikunimedele andmisel eesnimedele ja perekonnanimedele
esitatavad nõuded (NS §-d 6 ja 7). Ette on nähtud erandi tegemise võimalus, kui isikul on oma
kodakondsuse, peresuhete, rahvuskuuluvuse või usu tõttu isiklik seos muukeelse nimetradit-
siooniga ja taotletav nimi on sellele vastav. Välismaalaste osakaalu kasv perekonnaseisu-
toimingutes on kaasa toonud vajaduse tutvuda teiste riikide nimetraditsioonide ja tavadega.
Siinkohal on eriti asjakohased keeleteadlaste hinnangud nime päritolureeglitele ja nende
lubatavusele.

Ümberkirjutusreeglid

Isikunime andmisel ja kohaldamisel kasutatakse võõrkeelsete isikunimedele ümberkirjutus-
reegleid. Nime andmise korda mõjutab ajalooline, usuline, keeleline ja kultuuriline taust, mis on
riigiti erinevad.⁴ Perekonnanimedele järjestuse määramine ja järjepidevus on oluline asjaolu, mida
ei tohiks mõjutada inimeste liikumine ühest riigist teise. Kohtuasjas C-391/09 on kohtujurist
rõhutanud, et „nimekirjutusreeglid ei tohi Euroopa Liidu kodanike vaba liikumise õiguse

³ Vabariigi Valitsuse 7. märtsi 2005. aasta korraldus nr 124 „Nimeteadusliku usaldusasutuse määramine“.

⁴ Euroopa Komisjoni Roheline Raamat KOM/2010/0747 Vähem bürokraatiat kodanike jaoks: avalike
dokumentide vaba ringluse edendamine ja perekonnaseisuaktide õigusjõu tunnustamine, lk 10.

teostamist ebaproportsionaalselt takistada.⁵ Eri riikide seaduste vastuolu korral võidakse mitte aktsepteerida teises riigis isikule antud perekonnanime ning perekonnanimede lahknevused võivad põhjustada suuri ebamugavusi, takistades teise nime all väljaantud dokumentide õiguspärasest kasutamisest.⁶

Nimetraditsioonist tulenevalt ei ole perekonnanimi lihtsalt nimi, vaid eelkõige suguvõsa ja perekonna järjepidavust näitav tunnus.⁷ Eestis jõustus 03.06.2016 Vabariigi Valitsuse 18. märtsi 2005. aasta määruse nr 61 „Isikunime andmisel ja kohaldamisel kasutatavate eesti-ladina tähtede ja sümbolite loetelu ning võõrkeelsete isikunimede ümberkirjutusreeglid“ muudatus. Määruse muutmise tingis praktiline vajadus, et teiste riikide kodanike nimed dokumenteeritaks Eestis võimalikult ühtmoodi nende päritoluriigis väljastatud dokumentides oleva nimekujuga. Lisaks varem kehtinud kirillitsas kirjutatud vene isikunime ümberkirjutamisel kohaldatavatele tähetabelitele on mitteladinatähelise isikunime ümberkirjutamiseks tähetabelid armeenia, gruusia, kasahhi, kirgiisi, tadžiki, ukraina ja valgevene nimede jaoks. Määrust kohaldavad ametnikud peaksid saama selgemad juhised mitteladinatäheliste isikunimede ümberkirjutamiseks ladina tähestikku. Näiteks on gruusia ja armeenia tähestik ametnikele võõras ja tähesümbolid raskesti eristatavad. Mõnikord ei pruugi teada olla nime päritolu, mis on aga tähetabelite kasutamise eelduseks. Ametnikule jääb võimalus küsida nõu Eesti Keele Instituudilt või vastava riigi diplomaatiliselt esinduselt.

Uue võimalusena antakse määrusega Eesti kodanikule ja Eestis elamisloa alusel viibivale isikule, kes ei ole ühegi riigi kodanik (määratlemata kodakondsusega isikule), võimalus taotleda uue isikunime andmisel, välisriigi perekonnaseisudokumendi alusel andmehõive tegemisel või isikut tõendava dokumendi väljastamisel isikunime ümberkirjutamisel Venemaa Föderatsiooni ametlikult kehtiva tabeli kohaldamist, kui tähetabeli on kinnitanud valdkonna eest vastutav minister oma käskkirjaga. See tähendab, et enne määruse muudatuse jõustumist kirillitsas kirjutatud vene isikunime ümberkirjutamisel Eesti dokumentidesse kasutati kas vene nimede transkribeerimist (kirjutamist teisest tähestikust ümber häälduse järgi) või vene nimede translitereerimist (kirjutamist teisest tähestikust ümber täht-tähelt).⁸ Uue võimalusena võib Eesti kodanikule või määratlemata kodakondsusega isikule kohaldada Venemaal ametlikult kehtivat tähetabelit. Kui määruse alusel sai näiteks vene perekonnanime *Горький* enne tähetabelite alusel ümber kirjutada kas *Gorki* või *Gor'kij*, siis nüüd lisandub Venemaa Föderatsiooni ametliku tähetabeli kasutamise võimalusena kirjutada nimi kujul *Gorkii*.⁹

Uue nime andmine isiku soovil ehk nime muutmine

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on leidnud, et vabaduse muuta oma nime võib sõltuvalt asjaoludest paigutada põhiseaduse § 26 või § 19 või ka mõne muu põhiõiguse kaitsealasse. Nime kaudu samastab isik end teatud grupiga, kas pere või sugukonnaga. Nimi on ka selleks, et isikuid eristada või määrata isiku perekondlik kuuluvus. Põhiseaduslikkuse

⁵ EKo C-391/09 Runevic-Vardyn et Wardyn (pärisnimede kirjutamine). Lähemalt: Ülevaade Eesti osalemisest Euroopa Liidu kohtu ja EFTA kohtu menetlustes ja Eesti vastu algatatud rikkumismenetlustest 2009 – 2010. Välisministeerium, Euroopa Liidu Kohtu büroo, 01.2011, lk 19.

http://www.maksumaksjad.ee/PDFdocs/Rikkumismenetlused_2009-2010_VM.pdf.

⁶ Euroopa Kohtu 14.10.2008 otsus asjas nr C-353/06, Grunkin ja Paul vs. Standesamt Niebüll, p 23.

⁷ P. Mõistlik. Isikunime õiguslik korraldus. Tallinn: Juura 2005, lk 83.

⁸ Vt määruse „Isikunime andmisel ja kohaldamisel kasutatavate eesti-ladina tähtede ja sümbolite loetelu ning võõrkeelsete isikunimede ümberkirjutusreeglid“ lisa 2 ja lisa 3.

⁹ Nimeseaduse ja riigilõivuseaduse muutmise seadus, 531 SE, seletuskiri p 11.

järelevalve kolleegium käsitas keeldumist muuta kaebaja nime perekonna- ja eraelu puutumatusena, sest isik põhjendas perekonnanime muutmise taotlust sooviga lisada oma perekonnanimele suguvõsanimi.¹⁰

Nimeseaduse §-s 17¹ sisalduvad isiku soovil uue perekonnanime andmise alused. Eelnimetatud paragrahvi lõike 1 alustel (näiteks isik soovib kanda abikaasaga ühist perekonnanime või lisada abikaasa perekonnanime oma perekonnanime järele; on lehestunud ja soovib kanda abielu eel viimati kantud perekonnanime) piisab haldusorganil uue perekonnanime andmiseks dokumentaalsete tõendite hindamisest. Sama paragrahvi lõikes 2 on toodud alused, mis nõuavad kaalutusotsuse langetamist, ning isik peab oma soovi põhjendama. Üldjuhul võib isikunime muuta üks kord, uus ees-, perekonna- või isikunimi antakse rohkem kui üks kord vaid mõjuval põhjusel (NS § 16 lg 4).

Uue nime andmise isiku soovil otsustab kas valdkonna eest vastutav minister või tema volitatud isik haldusaktiga (NS § 16 lg 6¹). 2015. aastal laiendati siseministri käskkirjaga¹¹ olulisel määral perekonnaseisuametnike volitusi uue nime andmise otsustamisel. Minister volitas perekonnaseisuametnikke otsustama nimeseaduse § 16 lõikes 5 sätestatud alusel endise ees- või perekonna- või isikunime taastamise ning ka selliste otsuste tegemise, mis nõuavad kaalutusotsust (eesnimede muutmine nimeseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud alustel). Muudatuse tulemusena tehti Tallinna Perekonnaseisumeti 2015. aastal 152 uue nime andmise otsust rohkem kui 2014. aastal.

Nimeseaduses on sätestatud perekonnanime ja eesnime andmise piirangud (NS § 17¹ lg 3 ja § 19 lg 3). Praktika on näidanud, et piirangute aluseid on vaja ajakohastada ja täiendada. Seadusandja tahe on olnud, et perekonnanime kanduks ühelt isikult teisele seaduslikul alusel, ning seetõttu ei ole põhjendatud anda uueks perekonnanimeks näiteks kasuvanema, eestkostja või tõestuseta suguvõsa nime.¹²

Alaealise lapse uue nime andmine

Praktikas soovitakse väga kergekäeliselt muuta alaealiste laste isikunimesid. Alaealiste laste nime muutmise menetluses tuleb eelkõige lähtuda alaealise lapse õigustest ja huvidest. Riigikohus on välja toonud lapse nime järjepidevuse põhimõtte ning on otsuses nr 3-2-1-96-14¹³ sedastanud: „Lapse nime kontinuiteedi põhimõtte tuleneb nii Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 9 lõike 1 teisest lausest kui ka ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 7 lõikest 1, mille järgi on igal lapsel alates sünnihetkest õigus oma nimele, ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 8 lõike 1 järgi peavad osalisriigid austama lapse õigust säilitada oma identiteet (sh nimi). Eeltoodust tulenevalt on eelduslikult lapse huvides tema senise nime säilitamine ning nime muutmine on põhjendatud vaid üksikutel juhtudel.“

¹⁰ RKPJKo 03.05.2001, 3-4-1-6-01, p 15.

¹¹ Siseministri 08.06.2015 käskkiri nr 1-3/131 “Uue isikunime andmise või taastamise otsustamise volitamine”.

¹² Nimeseaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus, toimik nr 15-1697 – Nimeseadus, 30.11.2015. Vt II, 4. Probleemi kirjeldus ja selle tekke põhjus, p 3.

¹³ RKTko 29.10.2014, nr 3-2-1-96-14, p 20.

Perekonnaseisametnik peab alaealiste laste nime muutmise menetluses lähtuma vanemate hooldusõiguse määrast (hooldusõigusega kaasneb üldjuhul esindusõigus ja otsustusõigus), välja selgitama lapse arvamuse või nõusoleku ning lapse huvi.

Vanema õiguste ja kohustuste maht sõltub sellest, kas vanemale kuulub lapse suhtes hooldusõigus või mitte. Kui vanematele kuulub ühine lapse hooldusõigus, siis nad ka esindavad last ühiselt. Ainuhooldusõiguse ning otsustusõiguse ühele vanemale ülekandmise korral seevastu on üheselt määratud, kumb vanematest on õigustatud last esindama.¹⁴ Perekonnaseaduse (PKS) § 120 lõike 1 alusel on hooldusõiguslik vanem lapse seaduslik esindaja ja § 120 lõike 2 punkti 1 kohaselt esindab vanem last üksinda, kui tal on lapse suhtes ainuhooldusõigus. Kui lapse vanem ei osale lapse kasvatamises, siis on teisel vanemal võimalik pöörduda kohtu poole, et taotleda endale lapse ainuhooldusõigus või õigus otsustada lapse nime üle. Kui vanemad ei jõua perekonnaseaduse § 119 kohaselt ühist hooldusõigust teostades lapsele olulises asjas kokkuleppele, võib kohus vanema taotlusel anda selles asjas otsustusõiguse ühele vanemale.

Nimeseaduses ei ole *expressis verbis* välja toodud lapse huvi väljaselgitamise kohustust, kuid see tuleneb lastekaitseaduse §-st 3. Ka Riigikohus on öelnud, et vanemad peavad lapse perekonnanime muutmist otsustades pidama silmas lapse igakülgset heaolu, st lähtuma lapse perekonnanime muutmise üle otsustades lapse huvidest, mitte muudest, sh oma subjektiivsetest kaalutlustest.¹⁵ Määrav ei saa olla vanema soov lapse nime muuta. Esikohale tuleb seada lapse huvi olemasoleva nime muutmise vastu.¹⁶

Kümneaastasele või vanemale lapsele isikunime andmisel peab ametnik selgitama lapsele nime andmise toimingut ning selgitama välja lapse nõusoleku nime muutmiseks. Noorema kui kümneaastase lapse soovi tuleb samuti arvestada, kui tema arengutase seda võimaldab (NS 4 lg 5). Kuna nimeseaduse nõue ei näe ette lapse arvamuse küsimiseks vanuselist piirangut, siis on vanemad avaldanud rahulolematust, kui vesteldakse näiteks 4–6-aastase lapsega. Eelnimetatud põhimõtte tuleneb ka lapse õiguste konventsioonist, mille kohaselt lapse huvide hindamisel peab austama lapse õigust väljendada vabalt oma arvamust ning et tema poolt väljendatu saaks kohase kaalu kõigis last mõjutavates küsimustes (artikkel 12). Lapse Õiguste Komitee on rõhutanud, et artiklis 12 sätestatud põhimõtte tähendab lapse ärakuulamist nii varases eas, kui võimalik (isegi kui laps ei ole veel võimeline ennast verbaalselt väljendama).¹⁷ Kui lapse ärakuulamise nõue jäetakse täitmata, on tegemist menetlusnormide rikkumisega, mis võib olla haldusakti kehtetuks tunnistamise aluseks juhul, kui see võis mõjutada asja otsustamist.¹⁸

Riigikohtu praktikast nähtub, et kontinuiteedi põhimõttest tulenevalt on eelduslikult lapse huvides tema senise nime säilitamine, st et lapse huvides on perekonnanime stabiilsus ning nime muutmine on põhjendatud vaid üksikjuhtudel. Praktikast üldjuhul hooldusõiguslik vanem eeldab, et hooldusõigusega (sh ainuhooldusõigusega) kaasnev esindusõigus annab vanemale

¹⁴ Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri seisuga 28.05.2007, nr 55 SE.

¹⁵ RKTko 29.10.2014, nr 3-2-1-96-1, p 21.

¹⁶ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 14.01.2010, nr 3-09-647, p 11.

¹⁷ Lapse Õiguste Komitee üldkommentaari nr 12 punktis 21 on selgitatud: uuringud kinnitavad, et laps on võimeline oma arvamuseks juba väga varases eas, isegi kui ta ei ole võimeline ennast verbaalselt väljendama. Seega, artikli 12 täies ulatuses rakendamine nõuab, et tunnustatakse ka mitteverbaalseid eneseväljendusvorme, nagu mäng, kehakeel, näoilmed, joonistamine ja maalimine, mille kaudu väga väikesed lapsed väljendavad oma arusaamu, valikuid ja eelistusi.

¹⁸ Haldusmenetluse seadus § 58.

tingimusteta võimaluse alaealise lapse nime muutmiseks. Samas on ka ainuhooldusõiguse puhul teisel vanemal, olenemata hooldusõiguse ja esindusõiguse puudumisest, õigus saada teavet teiselt vanemalt lapse isikuga seotud tähtsate asjaolude kohta, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega (PKS § 144). Vanemate soov anda lapsele uus isikunimi võib ületada lapse huvi olemasoleva nime vahetamiseks, kuid keeldumise aluseid nimeseaduses otseselt ei ole. Kuna nime muutmise menetluses tuleb arvestada alaealise lapse soove, siis juhul, kui alaealine laps ei ole nõus oma nime muutmise, tuleb kaaluda, kas nime vahetamine on lapse huvides ning mis on lapse vastuseisu põhjuseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et nime muutmisel tuleb leida tasakaal rahvusliku nimepärandi kaitse ja isiku erasfääri sekkumise ja eneseteostusõiguse vahel. Erilist kaitset vajavad alaealised lapsed ning vanemate poolt alaealiste laste isikunime muutmiseks piirangute kehtestamine peaks tagama, et otsuseid ei tehtaks kiirustades ja põhjalikult läbi mõtlemata. Rahvusvahelises dokumendisuhtluses ja isikute liikumisel ühest riigist teise tuleb säilitada isikunimede ühtsus nimede ümberkirjutamisel. See aitab vältida olukorda, et isikul on dokumentides erisuguse kirjaviisiga nimi, mis võib takistada tal oma õiguste kasutamist. Eestis on isikunimede ümberkirjutamist reguleerivat määrust täiendatud ning uue võimalusena võib Eesti kodanikule või määratlemata kodanikule kohaldada Venemaal ametlikult kehtivat tähetabelit. Määrusele on ka lisatud mitmete riikide mitteladinatähelise isikunime ümberkirjutamiseks tähetabelid, mis eeldavad ametnikelt nime päritolu kindlakstegemist ning tähestikus olevate tähesümbolite eristamist. Nimeseaduse üldiseks korrastamiseks ja ajakohastamiseks tuleb välja töötada uus nimeseadus.